

Gamla julseder från Ålgults socken
i Kronobergs län. Upptecknade av Uppvidinge
Waldemar Danielsson Hömestrup Ålgult, H-D.

Före jul skulle alla förberedelserna
till julen vara avslutade, såsom bak, byggd,
slakt, ljusstöpning m. m. Tolugan skulle
allt vara friskt och rent. Skopparna, som
var skivande blank, var uppstaplad
å hyllor kring köksspisen och uppvängt
på bäggarna. Det sista man hade att
göra var julaftons förmiddag, då manfolken
skulle bugga julveden, och fruntimren
hänga upp nystärkta gardiner för slugans
fönster.

Under julehelgen och till efter keltande-
dagen fick man ej karta eller spinna,
ty under julen får ej något ljus gå om-
kring. Tröskning förekom ej heller under
julens förän efter keltandedagen, då otte-
tröskningen ännu tog igång.

Vid jul hade man en del märken
angående kommande års skörd och väder-
lek. Om solen skiner på juledagen, bety-
der detta ett gott rågar. Ju längre den
skiner desto bättre, men den behöver ej
skinna längre, än att en ryttare hinna
karta sig upp på en tväst, förän det är
ett synnerligen gott tecken. I sådant väder,
som det är niondedagen (dagen efter nyårs-
dagen), blir det de därpå följande nio
veckorna, vilka sluta i mars månad vid
Torbjörn, och sådant väder, som det är Torbjörn-
dagen, blir det i därpå följande fyrtio
dagar. Dessa tecken hos vara julstieför-

2
idliga än i dag.

Bland förberedelserna till julen kom
ljusstöpningen först. Den försiggick på
kvällen vanligen i början av november
månad, då man hade slaktat ett eller
flera nötkreatur. Vid stöpningen tillgick
så, att tågen smältes och väldes till-
sammans med varmt vatten i en vanlig
smörkärna, vilken var ett lämpligt kärl.
Förut hade ljusvekar tillagats, snotts
och uppträts på stickor. Sedan börjades
doppningen. Den ena stickans veckor efter
den andra doppades i kärnan, och när
alla doppats börjades på nytt med den
första på ~~nytt~~. Efter hand som tågen i
kärlet minskades väldes dit mera. Då

fortgick till julen fått önskad tjocklek.
Flera olika slags ljus stöptes, såsom lykt-
ljus, julgransljus, gventljus och vanliga
ljus för stakar och kranor.

Efter ljusstöpningen kom slakten, då "nasse"
fick släppa till livet för juleskinkans skull.
Under mycket väsen och plågor för det
stackars djuret, ledde grisen in i köket,
och lyftes upp samt bands vid slakttavlan,
där den slutligen fick lida en lång och plåg-
sam död. Man stack djuren direkt med
kniven, ty beövning kände man ej till för
i tiden. Sedan påbörjades rakningen och
fortgick, under det att slaktarna då och då
togs sig en "styrketår", vilket de även gjort
innan slakten börjades. Arbetet med slakten
påbörjades redan vid kl. 3-4 på morgonen, och
vid nio-tiden var det färdigt. Framtiden

hade nu sitt arbete kvar med att stoppa
korv och tillagande av olika sorters syltar m.m.

När skakten var färdig börjades jul
baket, då olika sorters bröd baktes och till-
agades. Det var mor i huset, som bestämde
hur mycket och vad som skulle bakas.

Sedan kom rengöring och skurning
och sist julbryggen. Vid bryggen maldes
malt och häldes i en s.k. rost, ett kar
av trä med tre ben samt ett hål
i kanten intill botten. I botten av
rosten lades halm, som skulle vara för
att sitta drickat. När maltet ställt i rosten
över matten häldes över densamma kokande
vatten, som sedan avran genom hålet i rosten
och uppsamlades i ett annat kärl samt
ängr häldes över maltet. När så förfärdigt
många gånger, fick drickat stå till det
kallnat, då järten lades i, och drickat
omrördes kraftigt, därefter lades socker på
kärlet, och följande dag var drickat färdigt.

Julafton förekom på someiga ställen
allmänt julbad, då vatten värmdes och
häldes i ett stort kar, där husbonden och
hans familj först badade och sedan tjä-
marna. Detta förekom dock ej på alla ställen,
utan var och en fick sörja för sin rengöring.

Torpars och dagsverkars skulle
hava diverse extra matvaror till jul,
"julkost". Julkosten bestod vanligen av
två brödkakor av olika sort, ett stycke
fläsk och ett stycke kött. Detta erhöles
de vid middagen julafton, där de vanligt-
vis deltog. Före jul gingo en del

44
barn och äldre personer omkring och tiggde. Ingen fick underlåta att giva dem något i sin påse. De fingo blöd, peäsk, ljusom m., så att under helgen behöfde de ej lida nöd.

På julaftons förmiddag utskättades diverse systrar till helgen, men klockan tolv ringdes julen in från kyrktornet, och då skulle arbetet vara avslutat, och familjen var helgdagsklädd färdig att böja firat julen. Julen ansågs räcka till trettondedagen, men en del ansåg den ej tryta förrän tjugandedag-Knut.

Julafton skeddde man finhackat granris på stugggolvet, vilket ombyttes juledagsmorgonen, så att riset var friskt när folket kom från kyrkan. Nyårsafton och nyårsdagen anskaffades ännu nytt ris, men sedan skeddde ej flera gånger, så vid trettondedagen fanns ej granriset i slagan. Detta bruk fortgick till in på 1890-talet.

När julgraven först kom till användning, här, har jag ej kunnat med säkerhet få veta. Den lyckas åtminstone varit mer eller mindre använd under hela 1800-talet.

Julmorgonen kom juljulen till användning. Ty då folket går ut julettan, skall det vara ejt överallt i slugorna. I varje rum och varje fönster skola brinna ljus i stakar och kronor, därjämte skall julgraven vara tänd. Denna sed förekommer ännu, och vackrare syn kan ej skådas, ty sluga efter sluga söker överträffa varandra i många ljus och lampor.

Smeland
uppsättningar till
Ålshult

Dec 931 1897 N. Dauchon

De som gingo till julottan förde med sig "julebloss" till att lysa sig med. Dessa gjordes av långa stänger av tall, vilka torkades och keyades i ena ändan till fina stickor, vilka vid begagnandet tändes på. Flera personer slöto sig samman om ett bloss. Så kommo den ena flokken efter den andra svängande sina bloss i luften, vilket var en stor sevärthet för dem, som bodde närmare kyrkan. I närheten av kyrkan stukkos blossen i snö, där de sedan kvarstodo under helgen. Juleblossen har nu varit bortlagda ett 30-tal år.

Julkärven till fåglarna har förestommit och förekommer allmänt, men någon bestämt käro användes ej, utan togs en eller flera kärvar och släpptes upp i träden vid boningshusen.

På en del större gårdar körde man för på julaftons morgon hem en större "sögrän", vilken luggdes upp och användes till julebrasan. På sådana ställen fanns även ett julebord dukat under hela helgen, så att om någon kom på besök i något ärende blev bjuden på fägnad vid nämnda bord.

Vid julaftons middag doppade man i grytan, vilket tillgick så, att var och en doppade sin brötskiva direkt i grytan, så fort man åt. Grytan med flottet stod i köks-spisen, så man satt ej till bords utan gick mellan bordet och spisen. Till brödet åts fläsk, skinka, kött, korv och ost. Till kvällsmat åt man lutfisk samt risgrynsgröt och mjölk.

6
Dessa rätter voro obligatoriska, men så
var ej förhållandet de övriga dagarna, då
var och en fick äta vad de behagade.

På en del ställen fingo kreaturen
med av julmaten såsom en halv brödkaka
var s. d. Åter på andra ställen fingo de
bättre foder under helgen såsom fint och
gott klöverhö m. m.

Många satte på julafton ut ett fat
med julgröt på logen, som tomten skulle ta.

I julgröten, vicken koktes av
mjölk och risgrryn, lades ofta en mandel,
och den, som erhölet mandelen, skulle
under det kommande året bli gift.

Few julgröten rimmade man, och detta
fick ingen underlåta. Lådana rim, som
"Gröten är vit, därför sticker jag dit" och
"Jag lägger armen i kruk och äter ur
alkihop" voro kända överallt.

Few jul baktes tre sorters bröd, grov-
bröd, siktebröd och limpor. Grovbrödet bak-
tes av grovt rågmjöl, tämligen stora
samt med hvar i mitten, så de kunde upp-
trätas på en stake och hängas i taket.

Limporna bakas också av rågmjöl, som
"skållas". I limporna tillsättes en del kryddor
som pomeransskal, fenkol, kummin samt pipar.
Sikte- eller finbrödet baktes av finsiktat
rågmjöl. Storleken var ungefär lika för
alla tre sorterna.

Barn och tjänstefolk erhöles en
brödkaka var av varje sort samt en av
varje sorts mindre kakor. Dessa staplade
var och en upp i sin julhöj vanligtvis i

fönsterna, där julhögarna skulle stå till
tjugandedagen. Sedan plockades julhögar-
na i läbarna, ty det gädder att tävla om
vem som kunde göra sin hög längst.
Till julhögarerna höides en del vetebröds gubbar,
hästar, grisar m. m. ävensom äpplen och
nötter. Äpplen och nötter användes även
till prydnad i julgranen samt till att
äta och roa sig med i julhelgen.

Julbrödet baktes i så stora partier,
att det skulle räcka över "vårpedan"
(Maria beödesdag).

Från julottan ködde man kapp, ty
den, som kom först hem från kyrkan, fick
sin skörd först inbärgad.

Under julnatten hade de föda julotta
i kyrkan, och en del berättelser har förr
i tiden berättats om personer, som ofrivill-
igt kommit att vara med om densamma.

Vid 12- slaget på julnatten fick
inga verk såsom kvarnar, maskiner o. s.
vara igång, ty då uppstod ett förfärligt
bråk och där på sådana ställen.

Den, som julaftons kväll gick ut i grann-
gårdarna och såg in genom fönstret när
folket satt samlade kring julbordet, kunde
då se vem som skulle komma att dö under
det följande året, ty denne satt beord-
lös vid bordet.

Under julnatten ständes en lampor
och ett ljus brinnande. Stöcknade lampor
medan folket sov kom husfadern att dö
under följande år, stöcknade ljuset dog
husmodern.

8
Under julnatten troddes djuren kunna tala.
Det var då synnerligen farligt för en
människa att störa dem eller lyssna till
vad de sade. Dock berättas att fåret sade:
"Du får klippa mig höst och vår, men du
skall lämna några bringehår till att
värma mina kalla klövar."

Julklappar gav man varandra
i de större gårdarna isynnerhet på
herregårdarna och på ^{samtliga} stätt som nu för
tiden. Tjänstefolket och barnen skulle
åtminstone ha sådana.

En del lekar brukade även för
i tiden lekas vid jul^{tiden} och efter
helgen på julkalas och dylika tillfällen.
Av de i formuläret nämnda ^{lekar} äro följande
kända: skifta makar, väga salt, tända
slutar, mussla skor, gömma ringen och
göra grisar.

Skifta eller stjäla makar lekas ännu
allmänt bland ungdomen. Därvid tuggår
så att varje pojke tager en flicka, vilka
sedan äro par. När alla äro parade, skall
det vara en udde öfver, som sedan tager
sig en maka från något av paren.

Den, som då blir udde, stjäl sig en
annan maka, och så fortsättes leken.

Vanligen sjunger man till leken.

Väga salt är egentligen ett kraft-
prov. Två personer ståa sig med ryggen
åt varandra samt fatta om varandras armar,
därefter böjer sig den ene framåt, så att
han lyfter den andre från golvet. Sedan
böjer den andre sig, och så fortsättes till
en av deltagarna tröttnar.

När man "tämjde stutar" städe sig två personer på ungefär tre meters avstånd från varandra. Därefter bindes deras fötter ihop med tvänne långa rep, så repen gingo från den enes vänsterfot till den andres högerfot. Sedan gäde det att med tvicka sparkningar draga omkring varandra.

Stömma ringen går så till, att alla sätta sig i en krets i rummet. En person går omkring med en ring i handen, som han skall gömma i någon av deltagarnas händer. Därvid säger han för varje person: "Stömma, gömma ringen, låt ingen se den!" Först är en person den s. k. kåsuparen utsett till att gissa vem som har ringen. Den som sedan har ringen, skall "giftas" bort. Då går den som gömt ringen samt kåsuparen undan och sätta upp tre kandidater.

Därefter fråga de den, som hade ringen, vad han eller hon vill ha av den förste, andre och tredje kandidaten till. Två av kandidaterna kan man ha till att lugga ved eller koka kaffe, och för övrigt vad man kan hitta på, men en måste man säga att man skall gifta sig med, och därtill väljs ofta den värsta gubbe eller gumma man kan hitta på.

När man "gjorde grisar", klängde någon upp och och fästade med händerna samt med vristlederna om en stång, som vängde i närheten av taket. Man hängde längs stängen med magen nedåt.

För varje gång man kunde lyfta kroppen och med ryggslutet vidröra stängeln, gjordes en quis. Då tävlades om vem som kunde "göra flest grisar".

När man musslade skor satte sig alla i en tät ring på golvet med knäna upptragna. Under knäna "musslade" man sedan ett försmål t. ex. en näsduk s. d. mellan varandra. En person stod inuti ringen, och för honom gäldade det, att efter en stund säga var försväret befann sig. Hos den det anträffades fick stå ringen nästa gång.

Av de här omtalade gamla seder och bruk har alla mer eller mindre varit kända och allmänna här i socknen samt i de närmaste socknarna.

De flesta uppgifterna har jag erhållit genom munn föräldrar, ^{och} en del har jag hört berättats av andra personer.

Flera gamla seder och bruk har nog förkommit för längre tid tillbaka, men det finnes ej gott om mycket gamla personer, genom vilka man kan få höra något berättas.